

В.Н.КОБЕЛЄВ, І.Ю. МІРОШНІЧЕНКО

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

На сучасному етапі основним критерієм успішності підприємства є його ефективність. Розвиток ринкових стосунків підвищує відповідальність і самостійність підприємств усіх форм власності у виробленні управлінських рішень по забезпеченню ефективності їх виробничо-господарської діяльності. Дієвість цих рішень залежить від різноманітних чинників, що знаходяться у різному ступені взаємодії не лише між собою, але і з кінцевими результатами виробництва. Нині практика вимагає розробки цілого комплексу питань, пов'язаних з особливостями вивчення окремих науково-технічних і практичних проблем підвищення ефективності.

Ключові слова: ефективність, підприємство, господарська діяльність, рішення, економічні чинники, конкурентоспроможність, класифікація резервів, аналіз

Вступ. Актуальність цієї тематики нині підтверджена працями ряду провідних економістів світу, які розробили ефективну систему техніко-економічного обґрунтування діяльності підприємств, що дозволяє оптимізувати рух матеріальних потоків, зменшити втрати і раціонально використовувати фінансові, матеріальні та трудові ресурси, і як наслідок надає підприємству необхідний рух у напрямку підвищення прибутковості та ефективності його діяльності.

Аналіз останніх досліджень та літератури. Сучасний етап розвитку ринкових відносин в Україні вимагає від вітчизняних підприємств активних дій з підвищення їх ефективності. Сьогодні лише висока ефективність функціонування може забезпечити конкурентоспроможність підприємства, а внаслідок цього – стабільність його розвитку та комерційний успіх та в майбутньому. У зв'язку з кризовими явищами стан економіки значно погіршився, це актуалізує необхідність вирішення проблем, пов'язаних з підвищенням ефективності діяльності підприємств.

Значний внесок в дослідження даної проблеми внесли багато видатних вчених-економістів. Питання підвищення ефективності діяльності досліджували А.І. Яковлев, О.М. Ястремська, С.М. Ілляшенко, Н.О. Татаренко, А.М. Поручник, А.Г. Грязнова, Д.М. Черваньов, М.П. Денисенко, Г. Іванов, С. Панчишин, В.В. Ковальов, А.М. Румянцев, Ф. Котлер, М. Мескон, П. Друкер та інші. Більш за всіх можна відзначити таких вчених як: В.А. Сідун, В.М. Шаповал та інші. Однак нестабільність та невизначеність сучасних економічних умов функціонування підприємств потребують подальшого дослідження і визначення адекватних вимогам сучасності шляхів стабілізації та можливого підвищення ефективності їх роботи.

Вивчення теоретичних основ оцінки ефективності діяльності підприємств дозволило зробити висновок про те, що в цій сфері існують проблеми, які потребують подальшого дослідження і вдосконалення. До них належать питання комплексної оцінки ефективності діяльності підприємств в розрізі стратегічного планування їх діяльності. Актуальність і недостатнє дослідження зазначених проблем обумовили вибір теми і визначили мету та завдання статті.

Метою статті є аналіз, систематизація та вибір

системи показників оцінки економічної ефективності діяльності підприємства, які дозволяють визначати основні шляхи підвищення ефективності його роботи в сучасних умовах господарювання та в майбутньому.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економіки та остаточного переходу України до ринкового типу економічних відносин важливого значення набули питання оцінки ефективності діяльності підприємства та пошук шляхів її підвищення. В економічній теорії існує чимало засобів та показників для оцінки економічної ефективності діяльності підприємства, які враховують безліч чинників. Саме тому комплексне вирішення проблеми пошуку можливих шляхів підвищення ефективності роботи підприємств є складним, але водночас надзвичайно актуальним завданням. Для досягнення цілей, визначених в меті, оцінку ефективності діяльності підприємства слід розглядати комплексно, використовуючи системний підхід, разом з науковими методами аналізу і узагальнення.

Матеріали досліджень. Перед тим, як визначити шляхи підвищення ефективності діяльності підприємства треба, насамперед, визначити поняття ефективності та чинники, що її характеризують. Ефективність діяльності підприємства це найважливіша якісна характеристика господарювання на всіх рівнях національної економіки. Розрізняють економічну та соціальну ефективність.

З точки зору національної економіки, під економічною ефективністю виробництва розуміється ступінь використання виробничого потенціалу, що визначається співвідношенням результатів і витрат суспільного виробництва. Чим вище результат при тих самих витратах, тим швидше він зростає в розрахунку на одиницю витрат суспільно необхідної праці, та чим менше витрат на одиницю корисного ефекту, тим вище ефективність виробництва.

З точки зору підприємства - економічна ефективність його діяльності це - це узагальнене і повне відображення кінцевих результатів використання засобів, предметів праці та робочої сили на підприємстві за певний проміжок часу.

З точки зору власнику бізнесу - економічна ефективність його діяльності це – отриманий чистий прибуток від діяльності підприємства.

Під соціальною ефективністю розуміється ступінь відповідності результатів виробництва

соціальним потребам суспільства та окремої людини.

Між економічною та соціальною ефективністю виробництва існує тісний взаємозв'язок. Економічна ефективність є матеріальною основою вирішення соціальних проблем. У свою чергу, соціальний розвиток суспільства (зростання добробуту народу, його освітнього та культурного рівня, свідомого ставлення робітників до праці та ін.) суттєво впливає

на підвищення ефективності суспільного виробництва.

Розглянемо питання ефективності діяльності підприємства на рівні підприємства та власника бізнесу. Оцінку ефективності діяльності підприємства пропонуємо проводити за наступним алгоритмом (рис. 1):

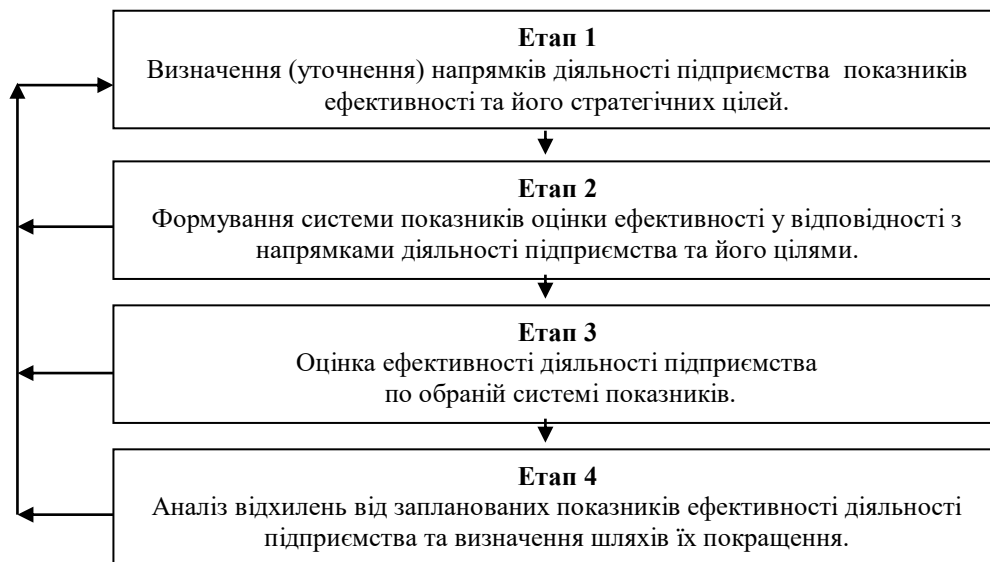

Рис. 1 - Алгоритм оцінки ефективності діяльності підприємства

Слід зазначити, що цілі та напрямки своєї діяльності кожне підприємство або власник бізнесу встановлює на рівні стратегічного планування. Цілі можуть бути як довгостроковими так і короткостроковими, а це суттєво впливає на систему показників оцінки ефективності діяльності підприємства. Так, наприклад, це може бути максимізація поточного прибутку чи зменшення витрат, або збереження існуючих позицій на ринку чи вихід на нові сегменти ринку.

При формуванні системи показників оцінки ефективності діяльності підприємства необхідно враховувати не лише економічні, а ще й соціальні показники.

Система показників оцінки економічної ефективності діяльності підприємства включає кілька груп показників:

- показники, що характеризують ефективність використання ресурсів;
  - показники ефективності використання виробничих (основних та оборотних) фондів;
  - показники ефективності використання праці (персоналу);
  - показники якості продукції;
- узагальнюючі показники ефективності діяльності. Розглянемо ці показники більш детально та почнемо з економічних показників.

Під продуктивністю праці як економічною категорією слід розуміти ефективність трудових витрат, здатність конкретної праці створювати за одиницю часу певну кількість матеріальних благ.

Рівень продуктивності праці визначається кількістю продукції, що виробляє один працівник за одиницю робочого часу, або кількістю робочого часу, що витрачається на виробництво одиниці продукції.

Якщо показники виробітку мають більш узагальнюючий, універсальний характер, то показники трудомісткості можна розраховувати за окремими видами продукції, використовувати для розрахунку потрібної кількості робітників та виявлення конкретних резервів підвищення продуктивності праці.

Основні фонди - це частина засобів виробництва, які діють у процесі виробництва протягом тривалого періоду часу, зберігають при цьому впродовж усього періоду натурально-речовинну форму і переносять свою вартість на продукцію по частинах у міру зносу у вигляді амортизаційних відрахувань.

До основних виробничих фондів належать ті основні фонди, які беруть участь у виробничому процесі безпосередньо (верстати, устаткування тощо) або створюють умови для виробничого процесу (виробничі будівлі, споруди тощо). Основні невикористані фонди - це об'єкти культурно-побутового призначення (клуби, їдальні тощо). Основні фонди ще називають поза оборотними, або низько оборотними, активами; у вартісній оцінці вони становлять значну частину статутного капіталу підприємства.

Загальна схема оцінки ефективності діяльності підприємства, яка враховує всі групи показників представлена на рисунку 2.

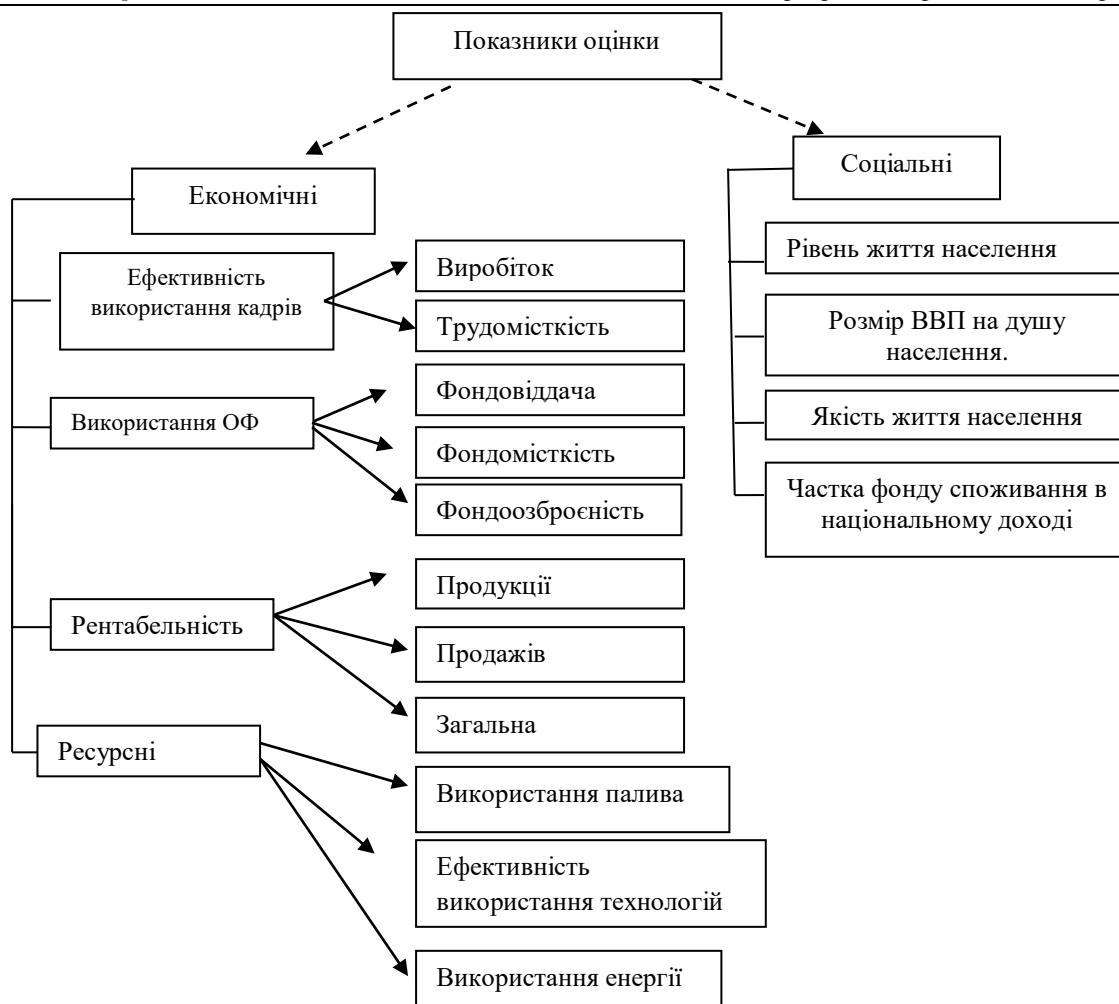

Рис. 2 - Система показників оцінки ефективності діяльності підприємства

Під фондовіддачею розуміють показник ефективності використання основних виробничих фондів, який характеризує обсяг виробленої підприємством продукції (послуг) у вартісних вимірниках одиницею основних виробничих фондів.

Фондомісткість представляє собою показник, зворотний показнику фондовіддачі, тобто він показує, на яку суму потрібно придбати основні виробничі фонди підприємству для випуску необхідних обсягів продукції (послуг).

Під фондоозброєністю праці розуміють показник ефективності використання основних виробничих фондів працівниками підприємства, який розраховується як співвідношення вартості активної частки основних виробничих фондів, і чисельності промислово-виробничого персоналу в максимально завантажену робочу зміну підприємства.

Рентабельність виступає одним з найважливіших основних показників роботи підприємства. Показники рентабельності більш повно, ніж інші, відображають остаточні результати господарської діяльності підприємства. Вони характеризують ефективність роботи підприємства в цілому, прибутковість різних напрямів діяльності, окупність витрат і так далі. Величина показників рентабельності показує

співвідношення ефекту з наявними або використаними ресурсами.

Рентабельність продукції — економічна категорія, що характеризує ефективність реалізації продукції (товарів, робіт та послуг). Визначається як відношення чистого прибутку від реалізації до собівартості продукції.

Рентабельність продажів - є одним з найважливіших показників ефективності діяльності компанії. Цей коефіцієнт показує, яку суму операційного прибутку одержує підприємство з кожної гривні проданої продукції. Іншими словами, скільки залишається в підприємства після покриття собівартості продукції. Показник рентабельності продажів характеризує найважливіший аспект діяльності компанії - реалізацію основної продукції, а також оцінює частку собівартості в продажах. Коефіцієнт рентабельності продажів зв'язує оперативну і стратегічну діяльність компанії.

Загальна рентабельність це узагальнюючий показник, який характеризує та дає оцінку загальній діяльності підприємства. Загальна рентабельність визначається як відношення валового прибутку до середньорічної величини вартості основних та оборотних активів.

До соціальних показників можна віднести багато чинників, в даній статті розглянуто найвпливовіші. Соціальна ефективність суспільного виробництва показує, наскільки його розвиток відповідає вирішенню своєї головної, кінцевої мети - служити споживачу, задовольняти особисті потреби кожної людини.

Рівень життя - це фактичний рівень забезпеченості людей матеріальними і духовними благами певної країни в конкретно-історичний період. Він визначається рівнем фактичного споживання матеріальних і духовних благ та послуг на душу населення, на одну сім'ю, а також його відповідністю національному соціальному стандарту - прожитковому мінімуму.

Валовий внутрішній продукт (ВВП) — один із найважливіших показників розвитку економіки, який характеризує кінцевий результат виробничої діяльності економічних одиниць-резидентів у сфері матеріального і нематеріального виробництва. Вимірюється вартістю товарів та послуг, виготовлених цими одиницями для кінцевого використання.

Для визначення шляхів покращення ефективності діяльності підприємства в першу чергу необхідно визначити саме пріоритетні стратегічні напрямки діяльності підприємства. В залежності від стратегічних цілей кожне підприємство обирає власні напрямки підвищення ефективності діяльності. В економіці, виділяється три найвагоміші шляхи підвищення ефективності діяльності підприємства:

- ресурсний,
- технологічний,
- організаційний.

Важливе значення в області зростання економічної ефективності виробництва надається раціональному використанню виробничого потенціалу, максимальному скороченню різного роду втрат, режиму економії витрат і ресурсів.

Ресурсний напрямок відображає першочергову необхідність аналізу ефективності використання наявної матеріальної бази виробництва та живої праці. При цьому слід враховувати рівень завантаження обладнання в часі, структуру собівартості продукції, що виготовляється, з точки зору співвідношення в ній часток амортизації, матеріальних витрат, витрат на оплату праці. Зазначені показники слід розглянути в динаміці, а також по можливості порівняти з показниками найближчих конкурентів. Для оборотних фондів найважливішим показником є швидкість їх обороту, отже, слід проаналізувати чинники її збільшення, зокрема такі як:

- зменшення обсягів незавершеного виробництва;
- удосконалення системи матеріально-технічного забезпечення з метою оптимізації виробничих запасів;
- прискорення реалізації готової продукції (активізація маркетингової діяльності);
- зменшення обсягів дебіторської заборгованості та інші.

В межах технологічного напрямку основним є вирішення проблеми технологічного відставання особливо актуальне для українських підприємств. Причому проблема ця є комплексною і має, принаймні, два компоненти: матеріальний та нематеріальний. Перший з них – це удосконалення технічної бази, а другий – організаційно-правові проблеми. На думку багатьох економістів, подолання технічного і технологічного відставання потребує не просто переходу на сучасні технології, а впровадження комплексу відносин, що називається корпоративною культурою. Така культура має запозичуватись, звичайно, у самих передових компаній з тривалим досвідом роботи в ринковому середовищі.

В межах організаційного напрямку здійснюється пошук можливостей підвищення ефективності тих бізнес-процесів, що відбуваються на підприємстві. При цьому насамперед увага звертається на ефективність управління. Важливою складовою ефективності підприємства, а отже, і значним резервом її підвищення, є організація виробничого процесу. В конкретних умовах діяльності підприємства слід проаналізувати всі аспекти, що визначають ефективність організації робіт – від рівня робочого місця окремого робітника чи спеціаліста до рівня підприємства в цілому. Для виробничих підприємств, ураховуючи специфіку їх діяльності, особливу увагу треба звертати на можливості застосування більш ефективних типів виробництва (масового та багатосерійного).

Основним джерелом і визначальним чинником зростання ефективності діяльності є працівники — керівники, менеджери, спеціалісти, робітники. Ділові якості працівників, підвищення продуктивності їхньої праці багато в чому зумовлюються дійовим мотиваційним механізмом на підприємстві (в організації), підтриманням сприятливого соціального мікроклімату в трудовому колективі.

Рівень ефективності діяльності підприємства залежить також від зовнішніх та внутрішніх чинників. До зовнішніх слід віднести: – державну і соціальну політику (діяльність владних структур, законодавство, фінансові інструменти, економічні нормативи); – інституційні механізми (дослідні і навчальні центри, інститути, асоціації); – інфраструктуру (інноваційні фонди, комерційні банки, фондові біржі, інформаційні мережі, транспорт, торгівлю); – структурні зміни в суспільстві та економіці (в сфері технологій, наукових досліджень, в складі персоналу за ознаками освіченості та кваліфікації).

В окремий показник було виділено якість продукції, що виробляє підприємство. В умовах ринкової економіки якість продукції являється основним критерієм конкурентоспроможності на ринку, тож є важливим показником ефективності. За рахунок підвищення якості продукції, зниження втрат при збиранні, транспортуванні й зберіганні можна підвищити рівень її реалізації та збільшити обсяг грошових надходжень на 25-30%.

Таким чином основними напрямками підвищення ефективності виробництва є підвищення технічної

забезпеченості виробничих потужностей, вдосконалення організації виробництва та праці, оптимізації обсягу і структури виробництва, раціональне використання трудового потенціалу підприємства та системи стимулювання працюючих.

Лише вміле використання всієї сукупності зазначених чинників може забезпечити достатні темпи зростання ефективності виробництва.

Результати досліджень. В статті визначені основні чинники та напрямки підвищення ефективності діяльності підприємства, за рахунок яких можна значно покращити фінансове та конкурентне становище підприємства на ринку.

Це можливо за умови збалансованого та чіткого формування політики підприємства, яка охоплює всі сфери діяльності: економічну, соціальну, правову, також розумного впровадження інновацій. Лише вміле використання всієї сукупності зазначених чинників може забезпечити достатні темпи зростання ефективності виробництва.

Перед тим, як визначити шляхи підвищення ефективності діяльності підприємства треба, насамперед, визначити поняття ефективності та чинники, що її характеризують.

Отож основними напрямками підвищення ефективності виробництва є підвищення технічної забезпеченості виробничих потужностей, вдосконалення організації виробництва та праці, оптимізації обсягу і структури виробництва, раціональне використання трудового потенціалу підприємства та системи стимулювання працюючих.

Висновки. В умовах формування ринкових стосунків істотно розширюються можливості дії усіх чинників підвищення ефективності виробництва.

Здійснюються структурна перебудова народного господарства, переорієнтація його на споживача.

Тим самим підвищується необхідність постійного проведення заходів для підвищення ефективності діяльності підприємства. Оскільки, на сьогоднішній день не має чіткого формування, заходів і методів підвищення ефективності, кожне підприємство повинно самостійно виробити систему показників, за допомогою яких воно зможе оцінити, розробити заходи по підвищенню своєї ефективності та досягти поставлених цілей.

Список літератури : 1. Олшанський О.В. Управління діяльністю підприємств з формування роздрібною торговельною мережі : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук. –Х. : Харківський держ. у-тет харчування та торгівлі, 2008. – С. 19. 2. Струк О. Криза жанру: український бізнес, що звик до високої дохідності, виявився недостатнім до роботи в умовах стагнації / О. Струк // Контракти. – 2008. – № 44. 3. Борщ Л.М. Інвестування: теорія і практика: навч. посіб. / Л.М. Борщ, С.В.Герасимова; 2-ге вид., перероб. і доп. – К.:Знання, 2007. – С. 685. 4. Федоренко В.Г. Шляхи підвищення ефективності інвестицій в Україні / В.Г. Федоренко – К. : Науковий світ, 2003. – С. 724. 5. Гетьман О.О., Шаповал В.М. Економіка підприємства: Навч. посіб. –2-ге видання. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – С. 313.

Bibliography (transliterated): 1. Olshansky, O.V. (2008), "Management of activity of enterprises to build retail network", Abstract of Ph.D. dissertation, Kharkiv State University of Food Technology and Trade, - Kharkiv, Ukraine. 2. Struk, O. (2008), "Genre crisis: Ukrainian business, accustomed to high yield is insufficient to work in stagnation", Kontrakti, vol. 44. 3. Borsch, L.M. and Gerasimova, S.V. (2007), *Investuvannya: teoriya i praktika* [Investing: theory and practice], 2nd ed, Znannya, Kiev, Ukraine. 4. Fedorenko, V.G. (2003), "Effective investment in Ukraine", Naukoviy svit, pp.724. 5. Get'man, O.O. and Shapoval, V.M. (2010), *Ekonomika pidpriemstva* [Business Economics], Tsentr uchbovoi literaturi, - Kiev, Ukraine.

Надійшла (received) 05.06.2015

Кобелєв Валерій Миколайович – доцент, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», тел.: (066) 696 – 66 - 10, e-mail: v.n.kobelev@gmail.com

Kobelev Valeriy - The docent, Natsionalny tehniczny universitet "Harkivsky politechnichny institut", tel .: (066) 696 - 66 - 10, e-mail: v.n.kobelev@gmail.com

Мірошніченко Ірина Юрївна – студентка, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», тел.: (063) 670 - 07 - 90, e-mail: ira199308@mail.ru

Miroshnichenko Iryna - student Natsionalny tehniczny universitet "Harkivsky politechnichny institut", tel .: (063) 670 - 07 - 90, e-mail: ira199308@mail.ru